

6-7 Mart 2009 tarihinde **Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER** tarafından düzenlenen “**8. Dünyada Türkçe Öğretimi**” sempozyumu “**Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğretenler Zirvesi**” nde sunulan tebliğ metni

ARNAVUTLUK’TA TÜRKÇE ÖĞRENENLERDE KARŞILAŞILAN TELAFFUZ HATALARININ SEBEPLERİ VE ÇÖZÜM YOLLARI

Dr.Bünyamin Çağlayan
Tiran Üniversitesi Yabancı Diller Fakültesi
Öğr.Üyesi

Bir dilin insanlar arasında tabii bir anlaşma vasıtası olarak kullanılması, konuşmak sureti ile olur. Konuşma, seslerin şekillendirilmesi ile oluşturulan dil birliklerinin bir düşünceyi ifade edecek şekilde düzenlenmesi ile meydana gelir. Konuşmacının düşüncesini belirtmek için en uygun kelimeleri seçmesine ek olarak bunları gerektiği şekilde telaffuz etmesi, vurgu ve tonlama yapması gerekir. Hatta bunları vücut dili ile desteklemek konuşmanın mükemmelliğini sağlayabilir. Aksi halde konuşma cansız bir makinanın çıkardığı sesler hükmünde kalır.

Dilde esas olan sestir. Bu yüzden dilbilgisi incelemelerinin bir bölümünü ses bilgisi teşkil eder. Her dilin kendine mahsus sesleri vardır. Değişik dillerde birbirine yakın gibi görünen sesler arasında küçük farklar bulunabilir. Sesleri yazıda göstermek için kullanılan harfler, aynı alfabenin kullanıldığı dillerde her zaman aynı sesleri karşılamazlar. Örnek: ye sesi için y veya j. Alfabedeki harf sayısının az olması ve dolayısıyla öğrenilmesinin kolaylığını temin amacı ile birbirine yakın her ses için ayrı işaretler kullanmak yerine benzer sesler için tek bir harf kullanılması tercih edilir. Onun için kullanılan alfabeler dillerdeki bütün sesleri karşılamayabilirler.

Bir dilde telaffuzun iyi bir şekilde uygulanması, en ince ayrıntılarına kadar istenilen mesajın dinleyenlere tam olarak ulaştırılmasını sağlar. Bu konudaki yanlış ve eksiklikler konuşma ile istenilen neticenin bütünü ile gerçekleştirilmesine engel olur. Yıllardır kendi dilindeki sesleri kullanmaya alışmış bir kişinin başka bir dildeki değişik sesleri çıkarması kolay değildir. Bu yüzden bir yabancı dil öğrenenlerin kendi anadillerinden farklı sesleri öğrenmek için de gayret etmeleri gerekmektedir. Aksi halde bu durum anlatımı olumsuz etkileyen yanlışlıklara sebep olabilir.

Değişik dillerde ses farklılığından başka seslerin kelime teşkilinde kullanılması da aynı özellikleri göstermez. Ünlü ünsüz sıralaması, yanyana kullanılabilen ünsüzler, iki ünlünün yanyana kullanılması, kelime başında kullanılan ünsüzler, kelime sonunda kullanılan ünsüzler, ünlü uyumları, ünlü ünsüz uyumları ve kelime başında çift ünsüz gibi ses özellikleri bazı diller için ya söz konusu olmaz ya da farklı uygulamalar bulunur.

Türk alfabesinde her ses bir harfle gösterilir. Bazı dillerde bir sesi yazıda göstermek için birden fazla işaret kullanıldığı durumlar vardır. Alfabedeki harf sayısının azlığı o alfabenin halk tarafından kullanılmasını kolaylaştırır. Bundan dolayı aynı gibi görünen fakat gerçekte farklı olan sesler bir harfle gösterilebilmektedir. Başka bir şekilde söylenecek olursa bir harf birbirine yakın ama farklı iki sesi karşılayabilmektedir. Türkçe’de (G) (K) (L) (T) sesleri buna örnek olarak verilebilir. Bu harfler ile karşılanan sesler ince ünlüler ile ve kalın ünlüler ile kullanıldığında farklılık gösterirler. Anadili Türkçe olan bir kimse için bir kelimedede bu seslerin kalın mı ince mi olduğu kolayca anlaşılabilir. Fakat yabancılar için durum böyle değildir.

Bu genel değerlendirmeleri gözönünde bulundurarak Türkçe ve Arnavutçada kullanılan sesler arasında bir karşılaştırma yapılacak olursa şu farklılıkları görürüz:

- 1-Arnavutçada ünsüzler tek başına söylendiklerinde **I** ünlüsü ile seslendirilirler.
- 2- Birbirinden farklı üç **Ç** sesi bulunur. Bunlar **Ç** **C** ve **Q** harfleri ile gösterilir.
- 3- Birbirinden farklı iki **C** sesi bulunur. Bunlar **GJ** ve **XH** harfleri ile gösterilir.
- 4- Birbirinden farklı üç Dsesi bulunur. Bunlar **D** , **DH** ve **X** harfleri ile gösterilir.
- 5- Birbirinden farklı iki L sesi bulunur. Bunlar L ve LL harfleri ile gösterilir. Türk alfabesinde bu sesler tek bir harfle gösterilmektedir.
- 6-Birbirinden farklı iki N sesi bulunur. Bunlar **N** ve **NJ** harfleri ile gösterilir.
- 7- Birbirinden farklı iki R sesi bulunur. Bunlar R ve RR harfleri ile gösterilir.
- 8-Arnavutçada **Ö** ve **Ğ** sesleri bulunmaz.
- 9-Arnavutçadaki sekiz ses alfabede çift harfle gösterilir: DH, GJ, LL, NJ, RR,SH, XH, ZH
- 10-Türk alfabesinde de kullanılan ancak farklı sesleri gösteren harfler vardır: **Ë=I**, **I=İ**, **J=Y**, **Y=Ü** Türk alfabesinde yer almayan ancak günümüzde batıdan alınan bazı kelimelerde kullanılan x ve q harflerinin kullanımı Arnavutçada farklıdır. **X=DZ** ve **Q=Ç** seslerini karşılar.

Türkçe ile Arnavutça arasında ses ve alfabe bakımından bulunan farklardan dolayı Türkçe öğrenen Arnavutların telaffuz hataları yapmaları ve zorlukla karşılaşmaları tabiidir. Türk ve Arnavut alfabeleri karşılaştırıldığında görülen farklılıkların hepsi aynı derecede bu bir zorluğa yol açmazlar. Şimdi de yukarıdaki maddelerde gösterilen farklılıklarla ilgili olarak ne gibi telaffuz hataları yapıldığını inceleyebiliriz.

1-Türkçede ünsüzler tek başına söylenmeleri gerekirse sonlarına e ünlüsü getirilerek seslendirilir. Arnavut öğrencilerde kendi dilleri ile ilgili alışkanlıklarını burada da devam ettirmek sureti ile yapılan ses yanlışları ile karşılaşmaktayız. Bu temel yanlışlık daha sonrakilere de zemin hazırlamaktadır. Türkçede aynı harfle gösterilen fakat gerçekte ince ve kalın olmak üzere iki şekli bulunan G, K ve T sesleri Arnavut öğrenciler tarafından genellikle kalın şekilleri ile L ise ince olarak seslendirilmektedir.

2-Arnaut alfabesinde C harfi ile üç çeşit olan Ç seslerinden birinin karşılanması yazılı bir metni okurken öğrencilerin C leri Ç olarak seslendirmelerine yol açmaktadır. Bunun sonucunda cam ile çam can ve çan kelimeleri karışabilmektedir.

3- L sesinin Türkçe ve Arnavutçada konuşma dilinde kullanılış şekli benzerlik gösterir. Fakat Arnavut alfabesinde ince L bir L ile, kalın L iki L (LL) ile gösterildiği ve kalın ünlülerle birlikte ince L kullanılabildiği (Klodjan) için öğrenciler Türkçe bir metni okurken L harflerini ince L olarak seslendirmektedirler. Bu yüzden altın kelimesi altın şeklinde telaffuz edilebiliyor. Yan yana iki L sesinin kullanıldığı Türkçe kelimelerde L, tek bir kalın L sesi olarak telaffuz edilir. Bu durum yalnız telaffuz bozukluğu değil anlam bozukluğuna da yol açabilmektedir. Elli kelimesi eli, belli kelimesinin beli şeklinde söylenmektedir.

4- R sesi ile ilgili seslendirme yanlışlığına ise Türkçede bir Arnavutçada iki çeşit R sesinin bulunması yol açmaktadır. Arnavutçada bir R harfi ile karşılanan ses diğer batı dillerindekine benzer. Türkçe kelimelerdekine yakın R sesi ise çift R (RR) ile gösterilmektedir. Bu yüzden Türkçe kelimelerde kullanılan R sesleri Arnavut öğrenciler tarafından farklı algılanmakta, bir R sesi bulunan kelimelerde bu ses tam telaffuz edilmemekte, yanyana iki R sesinin kullanıldığı durumlarda bir sesi telaffuz edilmektedir. Sarraf-saraf, sırra kadem basmak-sıra kadem basmak gibi.

5- Arnavutçada Ö sesi bulunmaz. Bu sesin geçtiği kelimelerde Ö'nün Ü olarak telaffuz edilmesi bütün Balkan coğrafyasında yaygın bir durumdur. Hatta Trakya ve Marmara bölgesinde bile karşımıza çıkabilir. Bu konu ile ilgili en tipik örnek börek keimesinin bükrek şeklinde kullanılmasıdır. Bu ses değişikliği bazı örneklerde L sesinde olduğu gibi anlam değişikliğine de yol açabilmektedir. Göl-gül, öz-üz, söz-süz, özgün-üzgün gibi.

6- Türkçe ile karşılaştırıldığında Arnavutçada bulunmayan bir başka ses de Ğ dir. Bu sesin fazla belirgin olmayışı kullanımda ihmal edilmesi veya Y, ya da G şeklinde seslendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu ses yanlışlığı ile yalnız Arnavut öğrencilerde değil Türk öğrencilerde bile karşılaşmaktayız. Bu durum da bazan anlam değişikliğine yol açabilmektedir. Ağlamadı-alamadı, ağlıyor-alıyor, dağlı-dalı, değdi-dedi,sağlı sollu-salı solu

7-Arnaut alfabesinde RR ve LL gibi aynı türden çift harfle yazılan ve bir sesi karşılayan harfler bulunduğu için Türkçe kelimelerde yer alan yalnız bu sesler değil başkaları da bir ses gibi telaffuz edilebiliyor. Bu durum da bazan anlam bozukluğuna yol açabilir: Attı=atı , Bitti=biti

8-Bir dil başka dillerden aldığı kelimeleri kendi ses yapısına uygun hale getirerek kullanır. Arnavutluk'un 400 yıl kadar Osmanlı hakimiyetinde bulunmasından dolayı Türkçeden çok sayıda kelime alınmış ve bunların bazan ses yapısında bazan anlamında değişiklik yapılarak kullanılmıştır. Bu çeşitten kelimeler gerek ses gerek anlam bakımından Arnavutçadaki gibi kullanılmaktadır: Güzel-cüzel, altın-altın,Salih-Sali..

9-Arnaut alfabesinde I sesi Ę ile gösterildiğinden diğer batı dillerinde olduğu gibi I harfi İ olarak algılanmaktadır. Bu durum da yine anlam değişikliğine yol açabilir: Ilık-ilik

Yukarıda ayrıntılarını vermeye çalıştığımız seslendirme hataları bazı örneklerde birden fazla madde içinde değerlendirilebilir. Türkçe öğrenmeye başlayan her Arnavut için de bu hataların yapılması söz konusu değildir. Yapılan hataların düzeltilmesi öğrencilerin dikkatleri, çalışmaları ve verilen eğitimle yakından ilgilidir.

Yukarıda maddeler halinde verdiğimiz telaffuz hatalarının nasıl düzeltilmesi gerektiğini yine maddeler halinde göstermek istiyorum

1-Yeni Türkçe öğrenen Arnavutların daha sonraki telaffuz hatalarından bir kısmına yol açan ünsüzleri kalın ünsüz olarak seslendirmelerini engellemek için alfabe öğretilirken harf adları harfin yanına yazmak bu konuda bir çözüm olabilir.Örnek: B(be), C(ce)...

2-C sesinin Ç gibi telaffuz edilmesini önlemek için tek heceli ve birbirine yakın seslerden meydana gelen kelimeleri peş peşe söyleyip aradaki farkın kavranmasına yardımcı olunmalıdır.Örnek:can-çan, cam-çam, cin-çin, cim-çim, cay-çay

3-L sesinin çift bulunduğu yerlerde kalın olarak, tek bulunduğu yerlerde ince olarak telaffuz edilmesini önlemek için de yine birbirine yakın sesler ihtiva eden ancak L sesinin tek veya çift oluşu ile farklılık kazanan kelimeler üzerinde çalışılmalıdır. Bu çalışma sırasında L sesinin kalın veya ince olmasında yanındaki ünlülerin etkili olduğu vurgulanmaya çalışılmalıdır. Örnek bel-belli, el-elli, tel-telli, sel-selli, gül-güllü, al-allı, yal- yallı, pul-pullu... Buradaki iki heceli kelimeler hece hece seslendirilebilir.

4-R sesi ile ilgili hataları gidermek için yapılacak çalışmada bu sesi başında bulunduran kelimeler ile ortasında veya sonunda bulunduran kelimeler karışık olarak verilip bunlar arasında bir farkın bulunmadığı kavratılmaya çalışılmalıdır.Örnek: resim, ver, ressam, gör, viran, gir, ara, sor... Yanyana iki R ihtiva eden kelimeler üzerinde çalışarak da burada Arnavutçadan farklı olarak iki ses bulunduğu anlatılmaya çalışılmalıdır: sarraf, kerre, zerre ... Buradaki iki heceli kelimeler hece hece seslendirilebilir.

5-Arnavutçada bulunmayan Ö sesinin daha iyi telaffuz edilmesi için Ü'den farklı bir ses olduğunu kavratmaya yardımcı olacak örnekler tekrarlatılmalıdır.Örnek: örtü, öksüz, örgü, övgü...

6-Arnavutçada bulunmadığı için telaffuzunda zorluk çekilen Ğ'nin telaffuzundaki hataları gidermek için tek heceli ve sonunda Ğ bulunan kelimeler önce kök haliyle, sonra da ünsüz ile başlayan bir ek almış olarak telaffuz edildiği zaman ses daha belirgin bir şekilde fark edilmektedir.Örnek:dağ-dağda, bağ-bağdan, sağ-sağlık, ağ-ağcı... Devamında Ğ den sonra ünlü gelen örnekler verilebilir.

7-Yanyana bulunan çift ünsüzlerin tek ünlü gibi ya da kalın veya ince gibi telaffuz edilmelerini önlemek için Türkçe'de her sesin bir işaretle gösterildiğini Arnavutça'daki gibi bazı çift işaretlerin bir ses göstermediğini kavratılmalıdır. Bunun için örnek seçilecek kelimelerin önce kök şekli hemen yanında da aldığı ek ile taşıdığı aynı türden iki ünsüz bulunan şekli söylenmelidir. Örnek: at-attı, git-gittik, bit-bitti, sat-sattı ... Üç ve dördüncü maddede verilen örnekler bu konu için de tekrarlanabilir.

8-Arnavutçada Türkçeden geçen çok sayıdaki kelimelerin telaffuzları ile ilgili olarak bunlar üzerinde ayrı ayrı durulup doğru şekilleri gösterilmelidir

9-I sesiyle ilgili hatalar yalnızca yazılı metinler okunurken daha önce karşılaşılmamış kelimelerle ilgili olarak yapıldığı ve bu ses Arnavutçada da bulunduğu için düzeltilmesi kolaydır. Bunun için I ve İsesi ihtiva eden kelimelerin karışık olarak tekrar ettirilmesi faydalı olacaktır. Örnekler:çelik, balık, delik, alık, geniz, anız, ılık, ilik

Dil öğretiminde amaç o dilin en iyi şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek için yalnız yazılı metinlerden değil göze ve kulağa hitap eden bütün malzemelerden faydalanmak gerekir. Başta öğretim elemanının konuşmalarına çok dikkat etmesi, derste ve ders dışı zamanlarda öğrencilerin radyo, televizyon, kaset, CD, DVD v.b. araçlarla dil öğretiminin desteklenmesi başarının sağlanmasına yardımcı olacaktır.

SONUÇ

Türkçe öğrenen Arnavutlarda da başkaları gibi telaffuz hataları ile karşılaşmaktadır. Bunlar her dilde aynı seslerin bulunmamasından, Türk ve Arnavut alfabelerinin kök itibarı ile aynı alfabeden faydalanması ile birlikte bazı harflerin farklı sesleri karşılamaından, bu dile geçen çok sayıdaki Türkçe kelimenin burada ses değişikliğine uğrayarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Alfabe farklılığından kaynaklanan hatalara bir de öğrencilerin daha çok yazılı kaynaklar ile çalışmaları eklenebilir. Bir yabancı için gayet tabii olan bu hataların düzeltilmesi imkansız değildir. Öğretim elemanı ve öğrencinin dikkati ve uyumlu çalışmaları ile uygun malzemelerin kullanılması, istenen başarı seviyesine ulaşılmasını mümkün kılacaktır.

ARNAVUT ALFABESİ

YAZILIŞ OKUNUŞ

A-----A

B-----B

C-----TS ts olarak, mace > matse (kedi)

Ç-----ÇI = Ç'KEMİ=ÇIKEMİ

D-----D

DH-----TH=TI dil ucunu diş ucuna değdirip d sesi çıkararak
İngilizce this (th)

E-----E

Ë-----I olarak okunuyor(PËR=PIR veya NËNË=NANA)
şeklinde

F-----F

G-----G

GJ-----GH Türkçedeki c gibi ama daha çok cy ya da ci gibi bir ses verir. gjuhë >

H-----H (Çoğu zaman selendirilmeyen bir harfitir)

I-----İ

J-----J Türkçedeki y sesi

K-----K

L-----L

LL-----LL (İng. fall,call gibi)

M-----M

N-----N

NJ-----GN tam okunuşu Nİ gibi NJE=NİO gibi ny olarak

O-----O

P-----P

Q-----Q harfi yumuşak Ç olarak okunur

R-----R

RR-----R

S-----S

SH-----Ş Türkçedeki ş sesi

T-----T

U-----U

V-----V

X-----DZ dz olarak, nxehtë > nıdze:ht (sıcak)

XH-----C hoxha=hoca gibi Türkçedeki c sesi

Y-----Ü Türkçedeki ü sesi

Z-----Z

ZH-----J Türkçedeki j sesi